

BARN SOM TOLK – NÅGRA KOMMENTARER MED ANLEDNING AV ETT LAGFÖRSLAG*

av Per-Ola Wiklander

Universitetslektor i offentlig rätt vid Handelshögskolan, Karlstads universitet

1. Inledning

Under hösten 2017 fick en särskild utredare i uppdrag att göra en översyn av samhällets behov av och tillgång till tolkar, samt den offentliga sektorns användning av tolkar.¹ Utredaren skulle även lämna förslag på ett flexibelt, rättssäkert och effektivt system för att samhällets nuvarande och framtida behov av tolktjänster ska kunna tillgodoses. Uppdraget redovisades i december 2018 genom SOU 2018:83, Att förstå och bli förstådd – ett reformerat regelverk för tolkar i talade språk.² I utredningen föreslås ett antal förändringar av strategisk art, för att säkerställa tillgången till och kvaliteten på framtidens tolktjänster. Förslagen i denna del ska samlas i en ny tolklag, som på ett mer sammanhållet sätt ska reglera tolkning i talade språk. Efter att remisstiden gick ut i maj 2019 återfinns förslagen i nuläget hos Regeringskansliet.

Ett särskilt förslag som lagts fram av utredningen är ett *förbud mot att barn används som tolkar*.³ Förslaget om förbud mot att använda barn som tolkar följer av ett uttryckligt direktiv till utredningen. Utredningen skulle lämna förslag på åtgärder i fråga om barn som tolkar åt anhöriga och i anslutning till detta lämna nödvändiga författningsförslag.⁴

Förslaget om förbud mot att barn används som tolkar föreslås dock inte regleras i den föreslagna tolklagen utan ska istället regleras genom nya bestämmelser i förvaltningslagen (2017:900), FL, förvaltningsprocesslagen

* Artikeln har *peer review*-granskats.

¹ Bristen på tolkar i allmänhet, och kvalificerade tolkar i synnerhet har sedan länge varit ett uppmärksammat problem. Se vidare t.ex. SOU 1972:83 s. 52 ff., SOU 2009:56 s. 126 ff., Myndigheten för yrkeshögskolan, *Samhällets behov av kontakttolkar*, Västerås 2016 och Kammarkollegiet, *Tolkanvändning i staten. Så skapar bristande kvalitetskrav brist på auktoriserade tolkar*, Stockholm 2017.

² Fortsatt refererad till som *utredningen*.

³ I utredningen och de författningsförslag som presenteras rubriceras bestämmelserna som ett förbud mot att barn ska användas som tolkar. Som kommer visas är det dock inte fråga om ett ovillkorligt förbud, utan det föreslås vissa möjligheter till undantag. Utredningen anammar barnkonventionens definition på barn, nämligen alla individer som är under 18 år.

⁴ Dir. 2017:104 s. 6, 8 f. och 13. Jfr SOU 2018:83 s. 457.

(1971:291), FPL samt rättegångsbalken (1942:740), RB.⁵ Det är förslaget att införa bestämmelser som reglerar användandet av barn som tolk som behandlas i denna artikel.⁶

Syftet med artikeln är dels att problematisera lagstiftningsförslaget som innebär ett principiellt förbud mot att använda barn för att tolka, dels diskutera hur en sådan reglering skulle kunna se ut. Det tvådelade syftet leder vidare till två huvudsakliga frågeställningar. Den första frågan som diskuteras löpande, och i nära anslutning till utredningens diskussion, är huruvida det överhuvudtaget finns ett behov av lagstiftning. Den andra frågan berör hur en sådan lagstiftning i så fall kan utformas.

Inledningsvis behandlas nuvarande bestämmelser om tolkning. Fokus riktas mot förvaltningsprocessen inbegripet både handläggningen hos förvaltningsmyndigheter och förvaltningsdomstolarna. Med detta fokus är det framför allt FL och FPL som kommer behandlas närmare. Som jämförelse kommer även bestämmelserna i RB lyftas fram. Ett motiv till sådana jämförelser är dessa bestämmelsers betydelse vid förändringar av FPL, så också i fråga om bestämmelserna om tolkning och översättning.⁷ Det kan, som nämnts, även konstateras att de förslag som presenterats även omfattar regleringen i RB. Därefter behandlas det nu aktuella förslaget om att barn – som absolut huvudregel – ej ska få användas som tolkar. Ett särskilt avsnitt berör frågan om förslagets förhållande till barnkonventionen, och då särskilt en behandling av utredningens slutsatser gällande denna fråga. Avslutningsvis utvärderas förslaget i ljuset av tidigare behandling av bland annat barnkonventionen, vissa teoretiska perspektiv samt den ordalydelse som föreslagits. Det lyfts bland annat fram ett par möjliga alternativa regleringsvarianter, som i huvudsak bygger på och relaterar till det material som utredningen byggt sina slutsatser på.

Redan inledningsvis ska noteras att termen *tolkning* enligt normalt språkbruk (och även rättsligt och av tolk- och översättarbranschen) är förbehållet vad som kan beskrivas som en ”... muntlig överföring av uttalanden från ett

⁵ En anledning till detta är enligt utredningen att den föreslagna tolklagen endast omfattar talade språk, medan ett införande av dessa bestämmelser i FL, FPL och RB även omfattar teckenspråk, se SOU 2018:83 s. 492.

⁶ Även om detta torde framgå redan av rubriken kan framhållas att frågor som rör barns *rätt* till tolk inte behandlas i artikeln. Detta är en nog så viktig fråga, se vidare t.ex. JO 2010/11 s. 350, JO 2017/18 s. 444, Eva Nyberg, Att använda tolk, i Carl Martin Allwood & Elsie C Franzén (red.), *Tvårkulturella möten*, 2000 samt Kristina Gustafsson, Tolk i barnförhör, i Anneli S. Larsson & Rickard L. Sjöberg (red.), *Barnförhör*, 2022.

⁷ Att FPL ofta ändras ett par år efter RB ändras, snarare än att lagändringar hanteras i gemensamma lagstiftningsärenden där så är möjligt synes vara något som kan identifieras generellt avseende förhållandet mellan FPL och RB, se Michaela Ribbing, *Förvaltningsprocessen och rättegångsbalken*, ak. avh., 2018, s. 321 ff. och 404 ff.

språk till ett annat”.⁸ Det är också frågor relaterat till specifikt tolkning som behandlas i utredningen.⁹ *Översättning* är den term som används för de som arbetar med att skriftligt överföra uttalanden från ett språk till ett annat.¹⁰ En särskild form av tolkning, som närmast kan beskrivas som en hybrid av tolkning och översättning, är så kallad *prima-vista tolkning*. Begreppet används för att benämna kompetensen att muntligen kunna återge innehållet i en skriftlig handling.¹¹

I en vidare förvaltnings(process)rättslig kontext är det möjligt att anknyta de ovan beskrivna distinktionerna till förhållandet mellan muntlig och skriftlig handläggning. I propositionen till nuvarande FL noteras detta och eftersom förvaltningsförfarandet som huvudregel är skriftligt enligt 9 § andra stycket FL, skulle därmed översättning vara ”... den vanligaste och viktigaste åtgärden”.¹² I vissa ärende- respektive måltyper, som till exempel migrationsärenden och tvångsvårdsmål, där muntlig handläggning och förhandling är vanlig eller till och med huvudregeln torde dock tolkning vara minst lika viktig som användandet av översättning.¹³ Att tolkning är av central betydelse i allmän domstol torde ej behöva framhållas särskilt.¹⁴

I artikeln är det i första hand muntlig tolkning i talade språk som behandlas. Flertalet slutsatser är dock giltiga även vid diskussion om tolkning för de som har svårt att se, höra eller tala respektive översättning av skriftligt material.

⁸ SOU 2010:29 s. 311. Jfr SOU 2018:83 s. 83 ff.

⁹ Jfr SOU 2018:83 s. 78 f.

¹⁰ Beaktat att dessa två olika former av tillgängliggörande av material från ett språk till ett annat dels skiljer sig åt innehållsmässigt, kompetensmässigt etc., dels formellt innebär olika uppdrag är det viktigt att de hålls isär. Genom 2017 års FL framgår detta numera direkt av ordalydelsen i 13 §, något som inte var fallet i 8 § i 1986 års FL, jfr prop. 2016/17:180 s. 85, SOU 2010:29 s. 315 samt prop. 1985/86:80 s. 27. Skillnaden framgår även i FPL, se 50 § FPL, och RB, se 5 kap. 6 § samt 33 kap. 9 § RB. Se noteringar om de skillnader i kompetens som kan identifieras i bl.a. Minna Forsell, *Att arbeta med tolk*, 2018, s. 100 samt Trygve Hellners & Bo Malmqvist, *Förvaltningslagen*, 2010, s. 106.

¹¹ SOU 2018:83 s. 86 och 97 f.

¹² Prop. 2016/17:180 s. 85. Se även SOU 2010:29 s. 315. Jfr även 9 § första stycket FPL.

¹³ Jfr 13 kap. 1 § utlänningslagen (2005:716) samt 35 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, 39 § lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall och 36 § lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård. Se även 9 § andra stycket FPL som innebär att den absoluta huvudregeln i förvaltningsrätt numera är att muntlig förhandling ska hållas om den enskilde begär det.

¹⁴ Jfr Peter Fitger m.fl., *Rättegångsbalken* (version 91, JUNO), kommentaren till 5 kap. 7 § RB.

2. Översikt över nuvarande rättsläge

Huvudspråket och förvaltningspråket i Sverige är svenska. Detta framgår uttryckligen av 4 och 10 §§ språklagen (2009:600), SpråkL. Av 10 § tredje stycket SpråkL framgår samtidigt att det kan finnas bestämmelser om att anlita tolk i annan lagstiftning. En sådan utgångspunkt framstår som självklar och nödvändig beaktat att det i dag bor och lever en mängd individer och familjer i Sverige som inte har svenska som modersmål och som i praktiken kan ha ytterst begränsade kunskaper i svenska. Därutöver kan en individ som precis har kommit till eller endast är på tillfälligt besök i Sverige på ett eller annat sätt behöva komma i kontakt med en svensk myndighet och då även ha behov av att kunna göra sig förstådd. Bestämmelser om att anlita tolk som det hänvisas till i språklagen kan därmed svårligen uttryckas på annat sätt än att sådana är principiellt berättigade och praktiskt nödvändiga.¹⁵

En sådan bestämmelse om att anlita och använda tolk som det hänvisas till i SpråkL finns i förvaltningslagen (2017:900), FL.¹⁶ Enligt 13 § FL ska en myndighet använda tolk och se till att översätta handlingar om det behövs för att en enskild ska kunna ta till vara sin rätt när myndigheten har kontakt med någon som inte behärskar svenska. En myndighet ska även, enligt samma bestämmelse och under samma förutsättningar, använda tolk och göra innehållet i handlingar tillgängligt när den har kontakt med någon som har en funktionsnedsättning som allvarligt begränsar förmågan att se, höra eller tala. Bestämmelsen gäller för alla förvaltningsmyndigheter, även kommunala.¹⁷

Bestämmelserna om tolkning och översättning i FL ändrades något i samband med att den nya FL trädde i kraft under 2018. Å ena sidan innebär skrivningen i nuvarande FL att det i slutändan är myndigheten som ska pröva

¹⁵ Jfr prop. 2016/17:180 s. 84, Ulrik von Essen, Alf Bohlin & Wiweka Warnling Conradsson, *Förvaltningsrättens grunder*, 4 uppl., Stockholm 2020, s. 140 f. och Ulrik von Essen, *Förvaltningsprocesslagen m.m.* (version 7C, JUNO), kommentaren till 50 §.

¹⁶ Vissa språk utöver svenska intar en särställning i Sverige, nämligen de språk som är kopplade till de identifierade och lagreglerade nationella minoriteterna enligt lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk, MinSprL. De språk som här lagstiftningsvägen intar en särställning jämte svenskan är finska, meänkieli, jiddisch, romani chib och samiska, se 2 § andra stycket MinSprL och 7 § SpråkL. Det allmänna har, enligt 8 § SpråkL, ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken. I särskilda bestämmelser regleras enskildas möjligheter att använda särskilt finska, meänkieli och samiska vid kontakter med olika myndigheter och inom vissa geografiskt avgränsade områden, s.k. förvaltningsområden, och enskilda kan också i vissa fall förväntas få svar på dessa språk, se 6–18 c §§ MinSprL. Genom dessa bestämmelser ställs det indirekt krav på kompetens både i fråga om tolkning och översättning hos utpekade myndigheter och inom de aktuella områdena, alternativt tillgång till extern kompetens. Bestämmelserna i MinSprL kompletterar bestämmelserna i FL, se prop. 2016/17:180 s. 86.

¹⁷ Ingen särreglering i kommunallagen finns. Bestämmelsen gäller även i ärenden som endast kan laglighetsprövas, jfr 2 § FL och prop. 1985/86:80 s. 27 f. Den gäller dock inte vid myndigheters s.k. faktiska handlande, jfr 1 § andra stycket FL.

om tolkning eller översättning behövs för att den enskilde ska kunna ta till vara sin rätt, och att en myndighet inom ramen för en sådan behovsprövning kan beakta bland annat "... ärendets beskaffenhet, omfattningen och karaktären av det material som ges in och kostnaden för översättningen i förhållande till ärendets betydelse".¹⁸ Därtill kan den enskildes möjlighet att själv ombesörja tolkning eller översättning vara en omständighet att beakta inom ramen för behovsprövningen, till exempel i kommersiella ärenden. Möjligheten att använda myndighetens egna resurser lyfts också som ett alternativ till att anlita extern tolk eller översättare.¹⁹ Det kan alltså konstateras att "... det inte är en absolut skyldighet att anlita tolk eller översättare."²⁰

Å andra sidan ändrades i den nya FL hjälpverbet *bör* till ett *ska* och förslaget i propositionen rubriceras som en rättighet för den enskilde.²¹ Regeringen anför att det i och med detta föreligger ett *uttryckligt krav* på att anlita tolk eller översättare när detta behövs. Det påpekas dock att ett sådant krav förelåg även inom ramen för den tidigare skrivningen i FL och att den nya skrivningen innebär ett förtydligande.²² I propositionen framhålls även att det inte finns något som hindrar en myndighet att även i annat syfte använda sig av tolk, om det anses motiverat för att ett ärende ska bli tillfredsställande behandlat.²³

Någon bestämmelse om *vem* som bör anlitas som tolk, i fråga om kvalifikation, finns inte i FL.²⁴ Frågan om att låta barn tolka regleras inte alls i 13 § FL, och diskuteras inte heller i förarbetena till lagstiftningen.

Liknande bestämmelser som i FL om tolk och översättning finns även i FPL och RB. Bestämmelserna i dessa lagar är något mer utförliga än regleringen i FL, men utgångspunkten är densamma – att vid behov anlita tolk eller översättare. I dessa lagar finns även vissa bestämmelser om utgångspunkterna för val av tolk och översättare samt vissa procedurregler. Enligt 50 § FPL ska rätten, om en part, ett vittne eller någon annan som ska höras inför rätten inte behärskar svenska, vid behov anlita tolk. Rätten får även, enligt bestämmelsen, i annat fall vid behov anlita en tolk eller översätta handlingar.

¹⁸ Prop. 2016/17:180 s. 84.

¹⁹ Prop. 2016/17:180 s. 82, 84 och 299. I propositionen hänvisas i detta sammanhang till tidigare förarbetsuttalanden och ett antal JO-beslut, se vidare prop. 1985/86:80 s. 27 samt bl.a. JO 2007/08 s. 416 och JO 2008/09 s. 192. Se även JO 2015/16 s. 209 och JO 2018/19 s. 453.

²⁰ Ulrik von Essen, Alf Bohlin & Wiweka Wårnling Conradsson, *Förvaltningsrättens grunder*, 4 uppl., Stockholm 2020, s. 140.

²¹ Prop. 2016/17:180 s. 83. Jfr prop. 1985/86:80 s. 26 ff. och 62.

²² Prop. 2016/17:180 s. 84 f. Jfr även SOU 2010:29 s. 314.

²³ Prop. 2016/17:180 s. 86. Här hänvisas även till 50 § första stycket andra meningen FPL.

²⁴ Ulrik von Essen, Alf Bohlin & Wiweka Wårnling Conradsson, *Förvaltningsrättens grunder*, 4 uppl., Stockholm 2020, s. 140. Jfr prop. 1985/86:80 s. 27 f. där förslag till sådan bestämmelse avvisades.

Motsvarande bestämmelser återfinns i RB i 5 kap. 6 § första stycket första meningen samt 33 kap. 9 § första stycket första meningen.²⁵

Den mest långtgående skrivningen om att anlita tolk finns i dagsläget intaget i RB, nämligen en uttrycklig skyldighet att anlita tolk och översätta handlingar när det är fråga om ett brottmål och den misstänkte eller en målsägande inte behärskar svenska.²⁶ Dessa bestämmelser infördes i RB under 2013, i huvudsak på grund av EU-rättsliga krav.²⁷ I förarbetena anfördes dock att den nya regeln inte är tänkt att leda till någon förändring i förhållande till hur tolkbehovet dittills hade bedömts.²⁸

I särskilda bestämmelser i FPL och RB regleras ersättning till tolkar och översättare.²⁹ Någon särskild bestämmelse om detta finns inte i FL.³⁰ I propositionen till FL konstateras kort att det är det allmänna som i och med ansvaret för att bedöma om tolk eller översättning behövs även ska stå för kostnaderna.³¹ Detta gäller även i de fall en myndighet använder tolk utöver vad som kan anses krävas enligt 13 § FL.³²

Som nämndes i avsnitt 1 är det viktigt att hålla isär tolkning och översättning. Inom ramen för denna distinktion går det att göra skillnad på *olika* tolkar och översättare. Detta är också något som framgår av regleringen i FPL och RB. I ovan nämnda lagstiftningsärendet där det reglerades en skyldighet att anlita tolk i brottmål, infördes även bestämmelser i RB om att domstolen som anlitar en tolk eller översättare i första hand ska anlita någon som är auktoriserad.³³ Med anledning av ändringarna i RB reviderades även FPL några år senare.³⁴ I propositionen anfördes att tolkning med kvalitet är en fråga om rättssäkerhet och att det därför var angeläget att införa motsvarande bestämmelser även i FPL.³⁵ Sedan 1 mars 2019 gäller därmed enligt 50 § tredje

²⁵ I 50 § andra stycket FPL, 5 kap. 6 § tredje stycket och 33 kap. 9 § femte stycket RB finns motsvarande bestämmelser som i 13 § andra stycket FL om att anlita tolk eller på annat sätt tillgängliggöra material för den som har en funktionsnedsättning.

²⁶ Se 5 kap. 6 § första stycket andra meningen RB och 33 kap. 9 § första stycket andra meningen RB.

²⁷ Se Europaparlamentets och rådets direktiv 2010/64/EU av den 20 oktober 2010 om rätt till tolkning och översättning vid straffrättsliga förfaranden, SOU 2012:49 och prop. 2012/13:132.

²⁸ Prop. 2012/13:132 s. 40.

²⁹ Se 52 § FPL, 5 kap. 8 § och 33 kap. 9 § fjärde stycket RB.

³⁰ Enskilda bestämmelser kan dock identifieras i olika specialförfattningar, se t.ex. 13 kap. 11 § utlänningslagen (2005:716).

³¹ Prop. 2016/17:180 s. 84 ff. För vissa myndigheter gäller en särskild toltaxa vid anlitan av tolk, se förordning (1979:291) om toltaxa och Domstolsverkets föreskrifter om toltaxa, DVFS 2020:21.

³² Prop. 2016/17:180 s. 86.

³³ Se 5 kap. 6 § andra stycket RB och 33 kap. 9 § femte stycket RB.

³⁴ SFS 2018:1960.

³⁵ Prop. 2017/18:279 s. 48 f. Propositionen byggde i sin tur på slutsatserna i SOU 2014:76.

stycket FPL, på liknande sätt som i RB, att domstolen i första hand ska anlita en tolk eller översättare som är auktoriserad.³⁶

Det föreligger således en formell skillnad mellan auktoriserade tolkar och översättare och de som inte är auktoriserade. En översättare som är auktoriserad benämns translator.³⁷ *Auktoriserad tolk* respektive *auktoriserad translator* är skyddade titlar. En tolk eller översättare kan bli auktoriserad i enlighet med förordningen (1985:613) om auktorisation av tolkar och översättare.³⁸ Av 9 § förordningen följer att en auktoriserad tolk/translator *i allt ska iaktta god tolk- eller translatorssed*, vilket innefattar bland annat yrkesmässighet, neutralitet och opartiskhet samt förmågan att bedöma sin egen lämplighet inför ett specifikt uppdrag.³⁹ Gällande specifikt tolkar finns även särskilda bestämmelser i FPL och RB om att den som anlitas som tolk ska avlägga ed, på liknande sätt som gäller för sakkunniga.⁴⁰

Frågan om att låta barn tolka regleras inte heller i FPL eller RB, och diskuteras vad jag har funnit inte heller i förarbetena till respektive lag.

3. Förslaget om förbud mot att använda barn som tolkar

Utredningen konstaterar inledningsvis att gällande uppfattning är att tolkning med stöd av barn normalt sett inte ska förekomma. Utredningen identifierar dock, trots denna utgångspunkt, att det förekommer att barn används som tolkar i en inte ringa utsträckning. Det noteras att förekomsten av oplanerade möten, ekonomi och effektivitetsaspekter får företräde framför ett tydligt barnperspektiv.⁴¹

Utredningen når sedan sina slutsatser genom att dels identifiera att tolkning av barn förekommer, dels slå fast att de negativa aspekterna av att använda barn som tolkar klart överväger de positiva aspekter som kan identi-

³⁶ I SOU 2018:83 föreslås än mer långtgående krav på kvalifikationer hos de tolkar som anlitas av domstol. Enligt förslaget ska i första hand en auktoriserad tolk med specialistkompetens som rättstolk anlitas, se SOU 2018:83 s. 54, 56 och 451 ff.

³⁷ Se 2 § förordningen (1985:613) om auktorisation av tolkar och översättare.

³⁸ Kammarkollegiet ansvarar, i enlighet med förordningen, för att auktorisera tolkar och översättare. Se även 1 § förordning (2007:824) med instruktion för Kammarkollegiet.

³⁹ Se vidare Kammarkollegiets föreskrifter KAMFS 2016:4 och KAMFS 2019:4 samt Kammarkollegiet, *God tolksed – Kammarkollegiets råd till auktoriserade tolkar*, 2019 och Kammarkollegiet, *God translatorssed*, 2020.

⁴⁰ Se 51 § FPL och 5 kap. 7 § RB. Jfr Ulrik von Essen, *Förvaltningsprocesslagen m.m.* (version 7C, JUNO), kommentaren till 51 § och Peter Fitger m.fl., *Rättegångsbalken* (version 91, JUNO), kommentaren till 5 kap. 7 § RB.

⁴¹ SOU 2018:83 s. 489.

fieras.⁴² Nedan lyfts de aspekter, både positiva och negativa, som identifierats i utredningen.⁴³

De positiva aspekter som identifieras är:

- Barn kan snabbare lära sig svenska språket och hur det svenska samhället fungerar.
- Barn kan känna sig sedda och lyssnade på.
- Barn kan växa med det ansvar som tolkningen innebär.

De negativa aspekter som identifieras är:

- Barn kan behöva agera i en roll där de i princip agerar som föräldrar åt sina föräldrar, alternativt som *den vuxne* i relationen till en annan närstående. Ett barn ska sammanfattningsvis få vara barnet i en närståenderelation.
- Barn kan hamna i en position där de får ta del av information som ej är lämplig för ett barn att ta del av, särskilt sådan information som direkt rör en närstående. Det kan till exempel vara fråga om uppgifter av ekonomisk art eller om sjukdomstillstånd.
- Barn kan missa skolan för att behöva hjälpa närstående med kontakter och tolkning hos en/flera myndigheter.
- Barn kan behöva prioritera tolkning för närstående framför att umgås med andra barn och därmed gå miste om viktiga sociala relationer under sin uppväxt.

Andra argument, som inte direkt rör barnet, för och emot att tillåta att använda barn för att tolka kan enligt utredningen vara⁴⁴:

- Den enskilde, närstående, riskerar att lida rättsförluster på grund av bristfällig tolkning från ett barn och handläggningen riskerar därmed att i sig bli mer rättsosäker.
- Den enskilde, närstående, kan i det enskilda fallet snabbt och effektivt få den information som den är i behov av med stöd av den tolkning som ett närstående barn kan bidra med.
- Den enskildes vilja respekteras när denne framhåller att barnet ska vara med och tolka, vilket i sig leder till en trygghet inom ramen för handläggningen.

⁴² SOU 2018:83 s. 489.

⁴³ Se vidare SOU 2018:83 s. 457 ff. Utredningen hänvisar i hög utsträckning till en särskild forskningsrapport av Socialstyrelsen, genomförd av forskare vid Nationellt kompetenscentrum anhöriga (Linnéuniversitetet), se vidare Kristina Gustafsson m.fl. (Socialstyrelsen), *Barn och andra anhöriga som översätter och medlar inom socialtjänst och hälso- och sjukvård*, 2018.

⁴⁴ Se SOU 2018:83 s. 458, 469 och 473 ff.

- Myndighetens handläggning av det specifika ärendet kan bli mer effektiv, både ekonomiskt och tidsmässigt.

Utredningens slutsats är, som nämnts, att de negativa aspekterna *för* barnet anses klart överväga de positiva, vilket leder till förslaget som innebär att den absoluta huvudregeln ska vara att barn inte ska få användas som tolkar. Förslaget föreslås införas genom nya paragrafer i FL, FPL och RB.

Bestämmelsen i FL (ny 13 a §) föreslås få följande lydelse⁴⁵:

Förbud mot att barn används som tolkar

Barn får inte användas som tolkar.

Första stycket gäller dock inte vid enkel informationsgivning som inte kan anstå, om informationen och situationen är förenlig med hänsyn till barnets bästa. Första stycket gäller inte heller vid fara för dödsfall, allvarlig sjukdom eller skada, eller det annars finns synnerliga skäl.

I FPL (ny 50 a §) och RB (ny 5 kap. 6 a §) föreslås, under samma rubrik som i FL, följande lydelse⁴⁶:

Barn får inte användas som tolkar.

Första stycket gäller dock inte vid enkel informationsgivning som inte kan anstå, om informationen och situationen är förenlig med hänsyn till barnets bästa.

Som nämdes redan inledningsvis är det som synes inte fråga om ett ovillkorligt förbud. Den undantagsgrund som är tillämplig både för förvaltningsmyndigheter och för domstolarna tar sikte på enkel informationsgivning som inte kan anstå. Hur rekvisiten enkel informationsgivning som inte kan anstå ska tolkas är inte helt klart för läsaren. I utredningen ges ingen närmare ledning.⁴⁷ Skrivningen synes dock öppna för en fortsatt användning av barn som tolkar i en inte ringa utsträckning, om myndigheter mer regelmässigt anser att viss information just är enkel och att lämnandet av densamma inte kan anstå. Andra ledet i meningen, att en bedömning av både situationen och informationen ska göras i förhållande till barnets bästa, synes därmed vara en viktig del av bedömningen, och därtill även kunna leda till den restriktiva tillämpning som utredningen ser framför sig.⁴⁸ Någon mer utförlig ledning för tillämparen ges dock inte. Utredningen resonerar i och för sig relativt utförligt om förslagets förenlighet med barnkonventionen i sig⁴⁹, men dock inte lika

⁴⁵ Se SOU 2018:83 s. 58.

⁴⁶ Se SOU 2018:83 s. 55 och 57.

⁴⁷ SOU 2018:83 s. 489 ff. och 680 ff.

⁴⁸ SOU 2018:83 s. 680 och 682 f.

⁴⁹ Se vidare avsnitt 4.

utförligt om vad som menas med att informationen och situationen ska vara förenlig med barnets bästa för att det ska vara acceptabelt att använda barnet som tolk *i det enskilda fallet*.

Därutöver är det oklart om rekvisitet att informationsgivningen är *enkel* kan ta sikte på både själva formerna för informationsgivningen samt informationens karaktär – att informationen ska vara av mindre vikt, okomplicerad eller liknande. Vid läsning av utredningen och hela det föreslagna stycket synes dock rekvisitet enkel kunna avse både formen och innehållet. Att det är fråga om enkel informationsgivning innebär i så fall en bedömning av både situationens komplexitet och informationen i sig.⁵⁰ Oavsett ger nuvarande förslag till lydelse med tillhörande ledning relativt stort kvarvarande utrymme för tolkning av tillämparen.

I bestämmelsen som föreslås införas i FL är sedan ytterligare möjligheter till undantag reglerade i andra styckets andra mening. Barn kan med stöd av bestämmelsen användas som tolk även i de fall det är fara för dödsfall, allvarlig sjukdom eller skada, eller om det annars finns synnerliga skäl. De mest tydliga exemplen när denna undantagsgrund kan bli tillämplig torde vara situationer inom hälso- och sjukvården, även om det ej heller gällande detta ges någon ledning i utredningen.⁵¹

Det framhålls, som nämnts ovan, att de möjligheter till undantag som framgår av respektive paragrafs andra stycke ska tolkas restriktivt. I utredningen anförts att barn generellt sett endast får användas som tolk om det föreligger synnerliga skäl.⁵² Av sista ledet i den föreslagna 13 a § andra stycket FL följer detta i sig av att rekvisitet synnerliga skäl finns intaget i lagtexten. Detta skulle möjligen borga för att ett systematiskt användande av barn som tolkar med hänvisning till undantagsgrunderna inte aktualiseras. Det kan noteras att rekvisitet synnerliga skäl inte finns intaget i de föreslagna bestämmelserna till FPL och RB, utan endast kan utläsas ur (nu tillgängligt) förarbete vid tolkning och tillämpning av de bestämmelserna.

4. Förbud med hänvisning till barnets bästa ...

Ett bärande argument som utredningen återkommer till för att föreslå ett principiellt förbud mot att använda barn för att tolka, och som indirekt framgår av det lagförslag som utredningen presenterar, är att detta bättre skulle

⁵⁰ Jfr SOU 2018:83 s. 490 f. och utredningens referat av en likartad reglering i Norge, en reglering som utredningens eget förslag sedermera ligger nära.

⁵¹ Jfr SOU 2018:83 s. 489 ff. och 682 f.

⁵² SOU 2018:83 s. 491, 680 och 682 f.

stämman överens med barnkonventionen – och sedan 1 januari 2020 lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.⁵³ Utredningen konstaterar att Sverige har åtagit sig att följa barnkonventionen och att "... utredningens förslag är ett sätt att möta och kodifiera detta i svensk rätt".⁵⁴ De artiklar som lyfts särskilt i utredningen som argument för ett förbud är artikel 3, 4 och 32.⁵⁵

I artikel 3 regleras principen om barnets bästa. Som utgångspunkt konstateras i utredningen att "[d]å det gäller barntolkning, har den gängse uppfattningen varit att detta ofta står i strid med principen om barnets bästa."⁵⁶ I utredningen anför sedan att det dels är med hänvisning till barnets bästa som huvudregeln om förbud mot att använda barn som tolkar föreslås, dels ingår hänvisningen till barnets bästa som ett rekvisit vid bedömningen om ett undantag från huvudregeln är möjligt. Som en del av bedömningen om möjliga undantag från förbudet används i lagförslaget följande skrivning: "... om informationen och situationen är förenlig med hänsyn till barnets bästa."⁵⁷ Enligt ordalydelsen ska bedömningen av barnets bästa ske inom ramen för en bedömning i det enskilda fallet. Principen om barnets bästa och de skyldigheter som följer av barnkonventionens ställning som gällande rätt i Sverige har med andra ord dels använts som ett argument för införandet av en regel i sig, dels något som ska beaktas vid tolkning och tillämpning av den aktuella regeln i ett enskilt fall.⁵⁸

⁵³ I utredningen hänvisas till barnets bästa som ett konventionsåtagande eftersom lagen då ännu ej trätt i kraft.

⁵⁴ SOU 2018:83 s. 492.

⁵⁵ SOU 2018:83 s. 492 f. Även art. 12 om barns rätt att höras och uttrycka sin mening, art 40.2 om barns rätt till tolk vid misstanke om brott samt art. 24 om barns rätt till hälsa och rätt till sjukvård diskuteras i utredningen. De förra träffar dock inte direkt förhållandet att barnet agerar som tolk, utan diskuteras i utredningen kopplat till barns rätt till tolk. Det senare får i denna kontext förstås som att barnet, när det är i kontakt med hälso- och sjukvården för egen sjukdom, kan behöva tolka för sina vårdnadshavare gällande sin egen sjukdomsbild m.m. Se även art. 36 om förbud mot alla former av utnyttjande som kan skada barnet, som också nämns i förbigående i utredningen.

⁵⁶ SOU 2018:83 s. 461.

⁵⁷ Se avsnitt 3.

⁵⁸ Jfr avsnitt 3 och SOU 2018:83 s. 461 f. och 489 ff. Se även SOU 2016:19 s. 101 f., prop. 2017/18:186 s. 96 och FN:s barnrättskommitté, CRC/C/CG/14 p. 6, om vad som anses innefattas i begreppet barnets bästa. Det kan noteras att innebörden av begreppet barnets bästa och hur hänvisningar till barnets bästa ska beaktas inom ramen för bedömningar i enskilda fall fortsatt diskuteras i den rättsvetenskapliga litteraturen, se vidare bl.a. Johanna Schiratzki, *Barnrättens grunder*, 6 uppl., 2017, s. 33 ff., Anna Hollander, Har "barnets bästa" något innehåll som rättslig tolkningsprincip, i Margareta Brattström & Maarit Jänäterä-Jareborg (red.), *För barns bästa. Vänbok till Anna Singer*, 2017, Maria Grahn-Farley, *Barnkonventionen. En kommentar*, 2019, s. 20 ff. och 47 ff. samt Karin Åhman, Pernilla Leviner & Kavot Zillén (red.), *Barnkonventionen i praktiken*, 2020, s. 72 ff.

Att argumentera för en regel i sig med stöd av barnkonventionen finner enligt utredningen även stöd i artikel 4, som tar sikte på konventionsstaternas skyldighet att vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder, administrativa åtgärder och andra åtgärder för att genomföra rättigheterna i konventionen. Införandet av bestämmelsen skulle därmed vara ett led i att säkerställa och genomföra rättigheterna i konventionen, och träffar då även hänvisningen till artikel 32.

I artikel 32 behandlas barnarbete och annat utnyttjande som kan liknas vid arbete. I artikeln lyfts särskilt skyddet mot ekonomiskt utnyttjande och mot att utföra arbete som kan vara skadligt eller hindra barnets utbildning eller inverka skadligt på barnets hälsa eller fysiska, psykiska eller sociala utveckling.⁵⁹ De argument som återkommer i anslutning till denna artikel är risken för att barnet inte fullgör skolan såsom är tänkt och att arbetet med att tolka kan inverka skadligt på barnet genom den information som barnet kan behöva ta del av i samband med tolkningen.⁶⁰

Om argumenten för att tillåta tolkning av barn återigen skärskådas synes det finnas svagt stöd för att hävda att försättandet av barnet i en position där det förväntas tolka åt någon annan skulle vara förenligt med barnets bästa.⁶¹ Att barnet därigenom (kanske) får möjlighet att snabbare lära sig svenska språket eller känna sig sedd och växer som individ med ansvaret, synes svårt att hänföra till ett resonemang om barnets bästa. Detta får närmast ses som bieffekter av tolksituationen i sig och inte ett argument för att användningen av barnet för att tolka som sådant skulle vara förenligt med barnets bästa. Att lära sig svenska språket är till exempel en uppgift för skolan som barnet i sig många gånger behöver försumma för att hjälpa till med tolkning. Att växa som individ och successivt få ta ansvar är också något som ska säkerställas på andra sätt, av det allmänna men kanske framför allt av barnets egen familj.

5. ... men också med hänvisning till den enskildes rättssäkerhet?

Barnperspektivet och barnkonventionen är det huvudargument som förs fram för ett förbud mot att låta barn tolka. Förbudet mot tolkning av barn kan dock även betraktas vara en rättssäkerhetsfråga för den enskilde som är

⁵⁹ Noterbart är att barnarbete i sig inte är förbjudet, utan specifikt skadligt arbete. Se Maria Grahn-Farley, *Barnkonventionen. En kommentar*, 2019, s. 168.

⁶⁰ SOU 2018:83 s. 463, 468, 485 och 492 f. Som en grund för detta behandlas även art. 28 om barns rätt till utbildning. Jfr avsnitt 3.

⁶¹ Jfr avsnitt 3.

inblandad i ett ärende.⁶² Rätten till tolk enligt 13 § FL tar exempelvis sikte på en behovsbedömning i förhållande till den enskildes möjlighet att *ta till vara sin rätt*.⁶³

Utredningen lyfter också erfarenheter och exempel som visar att anhöriga och barn, av förklarliga skäl, kan ha svårt att översätta mer eller mindre komplicerade juridiska begrepp samt förvaltnings specifika uttryck inom exempelvis rättskedjan och hälso- och sjukvården.⁶⁴ Om sådan tolkning ändå förekommer riskerar detta att leda till rättsförluster för den enskilde. Beaktat att bestämmelserna om tolk ska tillämpas för att den enskilde ska kunna ta till vara sin rätt är det även av denna anledning möjligt att argumentera för ett förbud. Det går, enligt min uppfattning, även att argumentera för att det i de situationer som nu föreslås regleras som undantag – som vid fara för dödsfall eller allvarlig fara – är särskilt viktigt att snabbt få tillgång till en utbildad tolk för att säkerställa att den information som ges också ges på ett korrekt och rättssäkert sätt.

6. Användande av barn *som* tolk eller *för att* tolka?

Tolk är inte en skyddad titel.⁶⁵ Att uttrycka det som att barn används *som* tolk skulle därmed i detta hänseende vara oproblematiskt. Att agera som tolk är dock i sig formaliserat och betraktas i regel som ett *uppdrag* hos den myndighet där tolkningen utförs (om inte tolkningen till exempel utförs av en myndighets egen personal).⁶⁶ Det innebär i sin tur att tolken lyder under olika regelverk som myndigheterna tillämpar när tolk ska användas.⁶⁷

⁶² Jfr avsnitt 3. Att brist på tolkning eller bristfällig tolkning kan få reella, rättsliga, konsekvenser står klart, se t.ex. NJA 2007 s. 75, Svea hovrätts beslut i mål B 133-11 och JO 2018/19 s. 453. Se även Christian Diesen, Om rätten till korrekt översättning, JT 2010–11 s. 997 ff.

⁶³ Jfr avsnitt 2.

⁶⁴ Se SOU 2018:83 s. 469 och 474 med vidare hänvisning till Socialstyrelsen, *Tolkar för hälso- och sjukvården och tandvården*, Kartläggning våren 2016, 2016 samt Kristina Gustafsson m.fl. (Socialstyrelsen), *Barn och andra anhöriga som översätter och medlar inom socialtjänst och hälso- och sjukvård*, 2018. Jfr även t.ex. Västra götalandregionen, *Språktolkning som utförs av barn inom VGR-finansierade verksamheter – Samlade enkätresultat och rekommendationer*, 2019.

⁶⁵ Jfr avsnitt 2. Det kan därtill anses föreligga en viss tröskel innan något överhuvudtaget betraktas vara tolkning i rättslig mening. Att ett barn till exempel hjälper till att boka en tid med sin vårdnadshavare skulle kunna betraktas som inte i egentlig mening tolkning, och att det därmed är först vid mer kvalificerad kommunikation som barnet även anses agera som tolk, jfr SOU 2018:83 s. 465.

⁶⁶ Se t.ex. JK-beslut dnr 3535-13-21 (2013-10-23).

⁶⁷ Jfr t.ex. 50 § fjärde stycket FPL om objektivitet och 51 § FPL om tolked. Se även avsnitt 2 om hur auktoriserade tolkar lyder under särskilda föreskrifter.

von Essen m.fl. noterar att i de fall där till exempel en anhörig – som då även skulle kunna vara ett barn – hjälper till och tolkar så ska den anhörige inte förordnas som tolk. Den som hjälper till i ett sådant fall får i stället anses fungera som ett biträde till den som är i behov av tolkning. Bedömningen i förhållande till lagtexten anses då vara att det inte finns något behov av tolk.⁶⁸ En sådan slutsats leder till flera följder. Den anhörige – eventuellt ett barn – har inte rätt till ersättning och är det fråga om förhandling vid domstol ska inte den som tolkar avlägga någon tolked.⁶⁹ Det skulle kunna uttryckas så att ett närstående barn då utför *handlingen* tolkning, men inte agerar i *positionen* tolk.

Vid en sådan slutsats bör det dock noteras att ett barn inte heller kan agera biträde i FL, FPL eller RB:s mening. I 14 § FL och 48 § FPL är utgångspunkten ett lämplighetskrav för den som ska agera biträde eller ombud, och det torde vara så att ett barn aldrig uppfyller lämplighetskraven för att agera biträde eller ombud.⁷⁰ Användningen av benämningen biträde ska därmed möjligen inte förstås på detta sätt inom ramen för det resonemang som von Essen m.fl. för, eller att de ansett att barn uppenbart inte ska räknas in i kategorin närstående i den givna kontexten och att detta inte behöver poängteras särskilt. von Essen m.fl. resonemang visar dock på en principiellt viktig distinktion. När barn används för att tolka kan myndigheten i och för sig bedömt i förhållande till lagtexten att behov av tolk föreligger, men när sedan ett barn är den som får stå för tolkningen föreligger inte längre något behov och barnet ska då inte heller betraktas som tolk i lagens mening.

I enlighet med slutsatserna ovan är det enligt min uppfattning olämpligt att uttryckssättet i lagförslaget avser barnet *som* tolk. Enligt min uppfattning riskerar detta att leda tanken fel och att det i det enskilda fallet, när undantagsgrunderna anses tillämpliga, uppfattas vara korrekt att anse barnet agera

⁶⁸ Ulrik von Essen, Alf Bohlin & Wiweka Warnling Conradsson, *Förvaltningsrättens grunder*, 4 uppl., 2020, s. 142. Se även Ulrik von Essen, *Förvaltningsprocesslagen m.m.* (version 7C, JUNO), kommentaren till 50 § och jfr Peter Fitger m.fl., *Rättegångsbalken* (version 91, JUNO), kommentaren till 5 kap. 6 § RB.

⁶⁹ Jfr avsnitt 2 och 51 och 52 §§ FPL samt 5 kap. 7 och 8 §§ RB. Domstolarna och rättskedjan i övrigt synes idag i praktiken kommit längst i fråga om att ej låta barn agera tolk, även om det saknas statistik, jfr SOU 2018:83 s. 465 f. Det går dock att konstatera att misstag i detta hänseende förekommer, se t.ex. JO 2010/11 s. 257.

⁷⁰ JO har i och för sig anfört att ett ombud eller biträde inte kan avvisas enbart på grund av ett släktförhållande, se JO 1992/93 s. 417 och jfr prop. 2012/13:45 s. 180. Samtidigt anses att RB:s bestämmelser om ombud kan fungera som ledning vid tolkningen av bestämmelserna i FL och FPL, se särskilt 12 kap. 2 § RB. Av 12 kap. 2 § tredje stycket RB följer att underärig ej får agera som ombud. Jfr Trygve Hellners & Bo Malmqvist, *Förvaltningslagen*, 2010, s. 121 f. och Ulrik von Essen, *Förvaltningsprocesslagen m.m.* (version 7C, JUNO), kommentaren till 48 §. Jfr även HFD 2015 ref. 56 och prop. 2012/13:45 s. 104 ff. och 180.

som tolk. I stället borde uttrycks sättet vara att det är förbjudet att använda barn *för att tolka* och att huvudregeln då lämpligen kan formuleras; *barn får inte användas för att tolka*. Detta skulle leda till att bestämmelserna står på egna ben och att ordalydelsen förtydligar att det är fråga om något annat än användandet av tolk enligt till exempel 13 § FL. Det skulle leda till att tillämpningsområdet även omfattar sådana situationer som potentiellt faller utanför 13 § FL. Eftersom de föreslagna bestämmelserna placerats i direkt anslutning till bestämmelserna om tolkning i respektive lag kan dessa ändock på ett ändamålsenligt sätt läsas tillsammans med befintlig reglering.

7. Några alternativa sätt att reglera frågan

Förslaget att barn ej ska användas för att tolka synes sammanfattningsvis finna starkt stöd redan inom ramen för nuvarande reglering. Med barnkonventionen införd som svensk lag förstärks den slutsatsen. Förslaget skulle beaktat detta framför allt handla om en kodifiering, eller *förtydligande* för att använda utredningens uttrycks sätt.⁷¹ Det går dock att diskutera huruvida förslaget är tillräckligt (alternativt för) långtgående eller om någon annan regleringsvariant än den föreslagna är mer lämplig.

Ett alternativ till det förslag som utredningen presenterar är att fullt ut föreslå att användandet av barn för att tolka ska vara förbjudet. Huvudregeln blir därmed den enda regeln.⁷² Argument för detta är att det ur ett barnrättsperspektiv inte finns några omständigheter som kan motivera att ett barn ska användas för att tolka.⁷³ Detta skulle sannolikt ställa krav på högre tolkberedskap inom vissa verksamheter – som till exempel hälso- och sjukvården – och därmed även sannolikt leda till ökade kostnader.⁷⁴ Det går dock att hävda att ett sådant krav på ökad tolkberedskap och ökning av kostnaderna i sig är

⁷¹ SOU 2018:83 s. 491.

⁷² Det kan noteras att det är möjligt att driva denna linje än längre vid tillämpningen av FL, genom att argumentera för införandet av en hänvisning till nu föreslagna 13 a § FL i 1 § andra stycket FL. Det skulle innebära att förbudet även skulle gälla vid en myndighets s.k. faktiska handlande.

⁷³ Jfr Forsell som menar att det finns "... en absolut princip som det inte går att kompromissa med: *använd aldrig barn som tolkar*. Anhöriga kan i undantagsfall vara behjälplig med tolkning, men i princip är detta inte heller acceptabelt. ... Anhöriga är helt enkelt inte lämpliga som tolkar.", Minna Forsell, *Att arbeta med tolk*, 2018, s. 73.

⁷⁴ Jfr hur vissa remissinstanser, med ett kritiskt anslag, resonerade i anslutning till att bestämmelsen om tolkning och översättning skulle överföras och i viss mån revideras till nuvarande FL. Om ett krav på tolkning och översättning skulle fungera är det nödvändigt, menade de, att det är möjligt att tillgodose behovet på tolkar och översättare. Se prop. 2016/17:180 s. 84 och jfr avsnitt 2. Även utredningen noterar att deras förslag om förbud mot att använda barn för att tolka (som huvudregel) i sig förutsätter tillgängliga och kvalitativt goda tolkresurser inom offentlig sektor, se SOU 2018:83 s. 492.

rimligt och något det allmänna bör stå för, i relation till att barn ersättningsfritt försummar sin barndom, skolgång med mera på grund av vuxenvärldens tillkortakommanden. Det skulle också underlätta för anställda inom offentlig sektor i det avseendet att de inte skulle behöva göra egna bedömningar om det ändock i det enskilda fallet, med stöd av någon av undantagsgrunderna i de föreslagna bestämmelserna, är acceptabelt att använda ett barn för att tolka.

Ett annat alternativ är att dela upp bestämmelsen beaktat ett barns ålder. En sådan bestämmelse är något som utredningen identifierat att Danmark har infört i lagstiftning som gäller inom hälso- och sjukvården. Att svenska myndighetsföreträdare synes vara mer benägna att acceptera att äldre barn tolkar är också något som noteras i utredningen.⁷⁵ Utredningen ser dock ingen anledning till en sådan uppdelning utan anför att utredningens slutsatser ligger i linje med barnkonventionen som enligt utredningens mening inte gör skillnad på barn utifrån deras ålder.⁷⁶ Utredningen synes underkänna den danska åldersdifferentieringen och hävdar att "[e]tt sådant synsätt har inte stöd i Barnkonventionens enhetliga åldersdefinition för barn."⁷⁷ Som jag uppfattar det anser utredningen att det förslag som nu lagts för svenskt vidkommande därmed är en *förbättring* utifrån ett barnrättsperspektiv jämfört med den danska regleringen. Jag vill dock ifrågasätta om så är fallet.

Utformningen av danska 2 kap. 4 § bekendtgørelse (nr 855 av 23/06/2018) om tolkebistånd efter sundhedsloven är värd att återge i sin helhet:

Børn under 18 år må ikke anvendes som tolke, medmindre det er nødvendigt i et akut og livstruende tilfælde.

Børn over 15 år må, udover tilfælde omfattet af stk. 1, anvendes som tolke, når det af den behandlingsansvarlige læge, jf. § 3, vurderes at være et let og uproblematisk tilfælde.⁷⁸

Det första stycket i den danska regleringen stämmer överens med första stycket, tillsammans med andra stycket andra meningen i utredningens förslag till ny bestämmelse i FL (13 a §). Skillnaden är att utredningen i sitt förslag även arbetat in skrivningen om att barn får användas som tolkar vid enkel informationsgivning som inte kan anstå att gälla för alla barn, något som i den danska regleringen endast är tillämpligt när det är fråga om barn över 15 år.

⁷⁵ SOU 2018:83 s. 458 och 466.

⁷⁶ SOU 2018:83 s. 491. Utredningens förslag ligger istället närmare den skrivning som Norge har i sin förvaltningslag, se SOU 2018:83 s. 490 och vidare 11 e § lov (1967-02-10) om behandlingsmåten i forvaltningssaker.

⁷⁷ SOU 2018:83 s. 491.

⁷⁸ I 3 §, som det hänvisas till, fastslås att det är läkaren som ansvarar för att tolken har de nödvändiga språkliga kvalifikationer som krävs i det enskilda fallet.

Den nu föreslagna bestämmelsen för svenskt vidkommande innebär således en *mer långtgående* möjlighet att använda barn för att tolka (vid tillämpningen av FL) eftersom de båda undantagsgrunderna gäller för alla barn under 18 år. Utredningens förslag synes därmed inte vara bättre utan snarare sämre ur ett barnrättsperspektiv. Hänvisningen till barnkonventionens åldersdefinition synes inte heller vara ett fullgott argument för att avfärda möjligheten att åldersdifferentiera på liknande sätt som i Danmark. Att dela upp bestämmelsen på detta sätt ändrar inte i sig definitionen att alla under 18 år ska betraktas som barn.⁷⁹

Det enda undantag som skulle gälla för alla barn under 18 år, om regleringsvarianten som använts i Danmark i stället anammas, skulle vara det som tar sikte på tolkning *vid fara för dödsfall, allvarlig sjukdom eller skada, eller det annars finns synnerliga skäl* och det skulle endast vara tillämplbart inom ramen för FL. Undantaget vid enkel informationsgivning som inte kan anstå skulle endast vara tillämplbart när barnet är över 15 år, men gälla även för domstolsväsendet vid tillämpning av FPL och RB.

Förslaget i FL, vid en sådan åldersdifferentiering och beaktat motviljan från min sida att använda uttrycket *barn som tolkar*, skulle kunna se ut som följer:

Förbud mot att barn används för att tolka

Barn får inte användas för att tolka.

Första stycket gäller inte vid fara för dödsfall, allvarlig sjukdom eller skada, eller om det annars finns synnerliga skäl.

Barn över 15 år får utöver vad som gäller enligt andra stycket även tolka vid enkel informationsgivning som inte kan anstå, om synnerliga skäl föreligger.

Andra och tredje stycket gäller endast om informationen och situationen är förenlig med hänsyn till barnets bästa.

I FPL och RB skulle, under samma rubrik som i FL, bestämmelsen kunna se ut som följer:

⁷⁹ Jfr även t.ex. art. 38 barnkonventionen där det i konventionen görs skillnad på barn över och under 15 år. Det går därtill att konstatera att det även i andra fall i konventionen – se t.ex. art. 12 – är reglerat en form av åldersdifferentiering där hänsyn ska tas till ålder och mognad. Sådan differentiering förekommer även som bekant redan i svensk rätt i t.ex. brottsbalken (1962:700), socialtjänstlagen (2001:453) och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Se vidare bl.a. prop. 1994/95:224, prop. 2012/13:10, SOU 2020:63 (volym I), s. 120 ff. och HFD 2011 ref. 78. Se även Lena Feuk, Vem hjälper barn att få komma till tals? och Anna Kaldal, Ombud och talerätt för barn i vårdnadstvister, i Ann-Christin Cederborg & Wiweka Warnling-Nerep (red.), *Barnrätt. En antologi*, 2014.

Barn får inte användas för att tolka.

Barn över 15 år får dock tolka vid enkel informationsgivning som inte kan anstå, om synnerliga skäl föreligger och informationen och situationen är förenlig med hänsyn till barnets bästa.

8. Avslutande diskussion

Tolkning av barn som fenomen kan relateras till ett antal begrepp som används inom forskningen för att beskriva bland annat olika synsätt på barn och deras relationer till närstående. I denna avslutande diskussion kommer några av dessa begrepp – *familiarisering*, *parentifiering* och barnet som *omsorgsgivare* ("care taker" eller "young care taker") – lyftas fram och relateras till utredningens slutsatser.

Med begreppet *familiarisering* avses kortfattat en process där barnet under uppväxten framför allt ses som en del av familjen snarare än att det betraktas som en självständig aktör.⁸⁰ Som uttryck för *familiarisering* kan beskrivningarna om barnet som en medföljare till den vuxne i en tolksituation fungera som belysande exempel. Barnet ses i ett sådant fall som en passiv medlem av familjen, och det är de vuxnas önsningar och beslut att låta barnet tolka som är det som får gehör. Barnet används som ett *verktyg* för att lösa en situation där behov av tolk föreligger.⁸¹ I utredningen uttrycks detta som att "... barnets bästa inte sätts i främsta rummet. Det blir i stället de vuxna och förvaltningens egen situation som blir avgörande för de förhållningssätt som väljs."⁸² En parallell kan dras till Holappa och Leviners diskussion om föräldrars grindvaktande funktion vid tillämpningen av biståndsregleringen i socialtjänstlagen, att barnets rätt i sådana ärenden på olika sätt är beroende av föräldrarnas agerande.⁸³ På liknande sätt är barn som tvingas att tolka alternativt slipper detta beroende av sina föräldrar (eller andra närstående) och de myndighetsföreträdare som har makten att bestämma om barnets medverkan

⁸⁰ Se Tim Holappa & Pernilla Leviner, *Barns villkorade rätt till skälig levnadsstandard – om rättsligt osynliggörande av barn i ärenden om ekonomiskt bistånd*, FT 2022 s. 240 ff. på s. 242 med vidare hänvisning till Leena Alanen, *Modern childhood?: exploring the "Child question" in sociology*, Pedagogiska forskningsinstitutet, Jyväskylä, 1992. Se även vidare Leena Alanen och Berry Mayall (red.), *Conceptualizing child-adult relations*, Routledge, London, 2001.

⁸¹ Se Kristina Gustafsson m.fl. (Socialstyrelsen), *Barn och andra anhöriga som översätter och medlar inom socialtjänst och hälso- och sjukvård*, 2018, s. 48, där en respondent beskriver sin egen situation som att hen fungerade som ett verktyg för de vuxnas behov.

⁸² SOU 2018:83 s. 469.

⁸³ Tim Holappa & Pernilla Leviner, *Barns villkorade rätt till skälig levnadsstandard – om rättsligt osynliggörande av barn i ärenden om ekonomiskt bistånd*, FT 2022 s. 240 ff. på s. 250 ff.

ska tillåtas eller inte. Barnet riskerar i en sådan situation att reduceras till en del av familjeenheten, i en form av familjarisering.

Med begreppet *parentifiering* avses att rollerna i en familj eller släkt blir omkastade. Att barnet agerar som förälder åt sin förälder brukar användas som en talande beskrivning.⁸⁴ I en tolkningssituation kommer detta till uttryck genom att det är barnet som agerar som kunskapsbärare, i denna kontext av det svenska språket, och i viss mån även auktoritetsbärare, genom makten att välja *hur* det som sägs ska tolkas men även *vad* som i slutändan ska tolkas. Det senare har visat sig vara relativt vanligt när barn själva har fått beskriva hur de faktiskt tolkar för sina närstående, vilket i sig medför risker ur ett rättssäkerhetsperspektiv.⁸⁵ I utredningen uttrycks det som kan karaktäriseras som en form av *parentifiering* som att "... tolkningen kunde leda till omkullkastade hierarkier i familjen."⁸⁶

Begreppet barnet som *omsorgsgivare* (eller *unga omsorgsgivare*) brukar användas med en närliggande och i viss mån överlappande definition i relation till begreppet *parentifiering*. Begreppet omsorgsgivare kan dock ses som ett något vidare begrepp eftersom det avser att beskriva barnets omsorgsansvar i en mängd olika situationer och konstellationer som normalt sett anses tillhöra de vuxnas ansvarsområden.⁸⁷ En viktig del i definierandet av barn som *omsorgsgivare* är att det handlar om ett omsorgstagande som både kvalitativt och kvantitativt överstiger det som kan ses som "normalt" omsorgstagande för ett barn inom en familjekonstellation.⁸⁸ Även tolkning kan ses som en

⁸⁴ Jfr SOU 2018:83 s. 469 och vidare Kristina Gustafsson m.fl. (Socialstyrelsen), *Barn och andra anhöriga som översätter och medlar inom socialtjänst och hälso- och sjukvård*, 2018, s. 11 och 47. Av de definitioner som brukar användas kan noteras att begreppet har en vidare innebörd än att endast beskriva relationen mellan barn och förälder, se t.ex. Monica Nordenfors, Charlotte Melander, Kristian Daneback, *Unga omsorgsgivare i Sverige*, Nationellt kompetenscentrum anhöriga (Linnéuniversitetet), *Barn som anhöriga* 2014:5, s. 12 f., Nicolle P.G Boumans & Elisabeth Dorant, *A cross-sectional study on experiences of young adult carers compared to young adult non-carers: parentification, coping and resilience*, *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 2018:32, s. 1409 ff. och Bailey A. Hendricks m.fl., *Parentification Among Young Carers: A Concept Analysis*, *Child and Adolescent Social Work Journal*, 2021:38, s. 519 ff.

⁸⁵ Kristina Gustafsson m.fl. (Socialstyrelsen), *Barn och andra anhöriga som översätter och medlar inom socialtjänst och hälso- och sjukvård*, 2018, s. 50. Jfr avsnitt 5.

⁸⁶ SOU 2018:83 s. 470.

⁸⁷ Jfr Monica Nordenfors, Charlotte Melander, Kristian Daneback, *Unga omsorgsgivare i Sverige*, Nationellt kompetenscentrum anhöriga (Linnéuniversitetet), *Barn som anhöriga* 2014:5, s. 10 ff. Se även Hendricks m.fl. som uttrycker det som att parentifiering kan vara ett resultat av att ett barn är en ung omsorgsgivare, Bailey A. Hendricks m.fl., *Parentification Among Young Carers: A Concept Analysis*, *Child and Adolescent Social Work Journal*, 2021:38, s. 519 ff.

⁸⁸ Se t.ex. i Monica Nordenfors, Charlotte Melander & Kristian Daneback, *Unga omsorgsgivare i Sverige*, Nationellt kompetenscentrum anhöriga (Linnéuniversitetet), *Barn som anhöriga* 2014:5, s. 8 f. och Nap m.fl., *The awareness, visibility, and support for young carers across Europe: a Delphi study*, *BMC Health Services Research*, 2020, 20:921.

form av omsorgstagande, där både emotionella och instrumentella faktorer har betydelse för *varför* och i vilken *omfattning* barn tolkar, men också *hur* de tolkar.⁸⁹ Om ett barn endast vid enstaka tillfällen, och i enklare frågor, tolkar åt närstående skulle detta möjligen falla utanför definition av en ung omsorgsgivare. Om tolkningen däremot sker återkommande och systematiskt, också i frågor av mer kvalificerad art, kan hävdas att barnet därmed intar en position som omsorgsgivare.

Ett förbud mot att använda barn för att tolka skulle bättre stämma överens med utgångspunkten att barn är självständiga rättighetsbärare fristående från barnets familj i övrigt. Det skulle även bättre stämma överens med slutsatsen att barn ska få vara barn samt slippa utföra uppgifter och delta i sammanhang som egentligen hör vuxenvärlden till. Tendensen till så kallad familjarisering och parentifiering – och de negativa effekter som detta för med sig – skulle kunna motverkas. Därtill skulle barnets position som omsorgsgivare för vuxna närstående, vid ett förbud, kunna hanteras på ett bättre sätt.⁹⁰

Avslutningsvis kan konstateras att det är svårt att nå i mål med att helt eliminera de negativa effekter som har identifierats vid användandet av barn för att tolka. Att barn till exempel i bakgrunden tolkar telefonsamtal som förs genom högtalartelefon kan vara svårt att överhuvudtaget upptäcka och även vara svårt att i stunden hantera. Än svårare är att proaktivt undvika till exempel att ett barn muntligen översätter brev med mera som skickas hem till en närstående.⁹¹ Även vid fysiska möten kan det sannolikt vara svårt att i stunden agera när ett barn deltar och kanske endast hjälper till att tolka vissa delar av ett samtal. Sådant är dock åtminstone lättare att uppmärksamma

⁸⁹ Jfr Kristina Gustafsson m.fl. (Socialstyrelsen), *Barn och andra anhöriga som översätter och medlar inom socialtjänst och hälso- och sjukvård*, 2018, s. 47.

⁹⁰ Det kan härvid noteras att det inte nödvändigtvis är så att det i alla delar är negativt för barnet att vara i en situation som kan beskrivas med de ovan behandlade begreppen, se vidare bl.a. Kristina Gustafsson m.fl. (Socialstyrelsen), *Barn och andra anhöriga som översätter och medlar inom socialtjänst och hälso- och sjukvård*, 2018, s. 13 f. och 50 f., Ulrika Järkestig-Berggren m.fl., *Young carers in Sweden – A pilot study of care activities, view of caring, and psychological well-being*, *Child & Family Social Work*, 2019:24 s. 292 ff., Monica Nordenfors, Charlotte Melander & Kristian Daneback, *Unga omsorgsgivare i Sverige*, Nationellt kompetenscentrum anhöriga (Linnéuniversitetet), *Barn som anhöriga* 2014:5 s. 16 och Bailey A. Hendricks m.fl., *Parentification Among Young Carers: A Concept Analysis*, *Child and Adolescent Social Work Journal*, 2021:38, s. 519 ff. Jfr avsnitt 3 om positiva aspekter kopplat till barns tolkning.

⁹¹ Exemplet tangerar även frågan om s.k. prima-vista tolkning och översättning vilket som sagt går utanför ramarna för denna artikel, jfr avsnitt 1. Exemplet visar dock på svårigheten att fullt ut regleringsvägen nå i mål med att barn ej ska behöva *utnyttjas* för att göra olika typer av material tillgängligt för någon som inte behärskar svenska. Jfr även om s.k. *blanketttolkning*, där barn ansvarar för att i princip översätta all post som kommer till hemmet, se Kristina Gustafsson m.fl. (Socialstyrelsen), *Barn och andra anhöriga som översätter och medlar inom socialtjänst och hälso- och sjukvård*, 2018, s. 48 f.

och hantera när mötet under handläggningen sker på plats hos handläggande myndighet. Då kan den myndighetsanställda direkt notera att ett barn är med för att tolka och göra den bedömning som kommer att krävas i enlighet med de nu föreslagna bestämmelserna. En högre medvetenhet genom uttryckliga bestämmelser i lag om att barn ej ska behöva tolka åt närstående, tillsammans med tidigare erfarenheter vid kontakter med den enskilde borde därmed kunna ligga till grund för hur till exempel ett möte förbereds eller hur ett beslut meddelas.⁹²

Sammanfattningsvis håller jag med utredningen om *att* det finns stöd för och behov av en reglering om användandet av barn för att tolka.⁹³ Det är motiverat med sådana bestämmelser både ur ett barnrättsperspektiv och ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Det synes också ur ett tillämparperspektiv finnas behov av mer ledning gällande denna fråga, där en reglering i lag skulle kunna ha en sådan övergripande funktion. *Hur* en sådan reglering ska se ut är möjligen en mer delikat fråga, som kan leda till olika utfall beroende på hur olika värden – som förvaltningens effektivitet och ekonomi, den enskildes självbestämmande och barnets position som självständig rättighetsbärare – viktas mot varandra. Som visats i denna artikel går det att diskutera användningen av vissa termer, begrepp och uttryckssätt, samt huruvida förslaget är tillräckligt långtgående alternativt möjligt att nyansera i förhållande till exempelvis barn i olika åldrar.

⁹² Jfr bl.a. 33 § tredje stycket FL om hur myndigheten bestämmer hur en underrättelse av ett beslut ska ske.

⁹³ Jfr prop. 2017/18:186 s. 92 ff. om behovet av fortsatt transformering av svensk rätt parallellt med att barnkonventionen har inkorporerats i sin helhet.

